

elev – end den, der ligger til grund for at afvise videnskabsfagets formidling som meningsløs – den passive, alene eenvejs-kommunikation-modtagende elev. For mig at se giver denne modstilling af roman og historievidenskabsbaseret fremstilling ikke samme selvindlysende mening som for Bernard Eric Jensen. Og er overflytningen af basis fra videnskabsfaget til romanen ikke blot en anden form for disciplinering og et skifte fra en videnskabsproducerende elite til en romanproducerende? Valget afhænger selvfølgelig af, om man bedømmer videnskabsfaget som meningsløst. Det gør jeg ikke. Og grunden er, at jeg har større tiltro til videnskaben end til de folkelige bevægelser, romaner, etc., og jeg finder Bernard Eric Jensens sammenstilling af historievidenskab, elite og udemokratisk holdning dybt uretfærdig. Her må jeg tage videnskabens side, for systematik, metodiskhed, empiri og kritik. Det historiske element i dannelsen og dannelsen af historisk bevidsthed kan ikke tænkes uafhængigt af dets positive kundskabsindhold, og jeg kan ikke se – trods videnskabens utallige mangler – noget alternativ til den videnskabelige basis for undervisningsmaterialernes udarbejdelse. Det udelukker selvfølgelig ikke andre kanaler for dannelsen af historisk bevidsthed, lige så

lidt som den vil være det definitive indlæg i det enkelte menneskes dannelse af historisk bevidsthed, men blot et indlæg, som den enkelte må forvalte, som han vil i samspil med alle de andre kanaler, som ingen er herre over. Hvorledes videnskabsfaget formidles i skolerne, vil således stadig være et problem for en historiedidaktik, men altså ud fra den forudsætning, at videnskabsfagets erkendelser ikke anskues som meningsløse.

I afslutningen af artiklen bløder Bernard Eric Jensen noget op for den udgrænsning af videnskaben, som han indtil da har fremstillet, dog mest ved at referere andre, men uden at forlade den videnskabskritiske holdning. Han afviser således en total udgrænsning af videnskabelementer fra folkeskolens undervisning på den ene side og en ren populistisk eller folkelig historiedidaktik på den anden, en linie der følges i 1. dets sidste artikel, »Historiedidaktik. Hvad er det?« Der er altså flere nuancer i den argumentation, som kommer til udtryk i bogen end den blotte afvisning af videnskaben.

Bernard Eric Jensen har i sine sonderinger samlet en yderst stimulerende og kritisk antologi, der bør få en stor kreds af læsere – og kritikere!

Claus Møller Jørgensen

SLESVIG OG HOLSTEN

Henning B. Mathiesen: *Hertugens Folk. Den politiske, økonomiske og sociale udvikling for landbrugerne under Rønhave og Sønderborg Ladegård i tiden inden udskiftningen.* (Studier, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, Nr. 7). (Historisk Samfund for Sønderjylland, 1992). 178 s.

Med nærværende fremstilling af et sønderjysk gods og dets underliggende bønders vilkår i tidsperioden fra ca. 1640 til 1780 kobler forfatteren udviklingen i sønderjysk landbrugshistorie sammen med den kongerigske, idet han overbevisende anfører, at netop undersøgelsesområdet er repræsentativt for den mindre del af hertugdømmet Sles-

vig, der i struktur kan sammenlignes med kongeriget, nemlig Angel og det sydøstlige Slesvig, Gram gods, de to enklavegodser Trøjborg og Schackenburg samt Lundtoft herred, Sundved og Als.

Det er forfatterens hensigt at undersøge, hvorledes de ydre rammer, som landbrugerne opererede i, såsom geografi, godsadministration, lokaladministration og centraladministration, påvirkede og styrede deres økonomiske og sociale kår. Målet er at påvise, »hvordan den politiske og administrative udvikling har påvirket og er blevet påvirket af såvel landbrugernes økonomiske situation som de sociale relationer.«

Afhandlingen, der i hovedtrækkene er identisk med et speciale ved Odense Universitet, fordeler sig på afsnit I: Problemformulering og afgrænsning (s. 2-11), afsnit II: Topografisk, geografisk og historisk oversigt (s. 12-15), afsnit III: Den administrative udvikling (s. 16-35), afsnit IV: Landbrugernes økonomi (s. 36-71), afsnit V: Den sociale tryghed (s. 72-78) samt Konklusion (s. 79-83). Den eneste større tilføjelse er et afsnit om landsbystyret ifølge vider og vedtægter, et afsnit, der er særdeles relevant for den samlede vurdering af forholdet mellem lokalt selvstyre og den centrale godsadministration.

Selve fremstillingen bygger udover et omfattende og dækkende udvalg af sekundær litteratur i høj grad på en selvstændig udnyttelse af en lang række vanskeligt tilgængelige primære kilder, der på mange punkter bringer os frem til nye erkendelser om de sociale forhold på Als i den behandlede periode. Blandt andet kan fremhæves udnyttelsen af udviklingen i kreaturtallene som indikator for den generelle økonomiske udvikling samt behandlingen og vurderingen af udskiftningens forløb.

Samlet får vi en sammenhængende og velunderbygget skildring af perio-

dens feudale landbrugssamfund, der bygger på solidt arbejde med primære kilder og i øvrigt viser et imponerende detailkendskab til sønderjysk historie.

Samlet fører afhandlingen til en omvurdering af forvaltningen af det hertugelige gods i perioden, der i traditionen går for at have været hård mod undersåtterne. Omvurderingen formuleres klart i slutbemærkningen: »hertugen sørgede godt for sine folk!«

Det er dog måske her værd at bemærke sig, at forfatteren forklarer denne kendsgerning med, at det skyldes områdets tilknytning til Fyns Stift, at de sønderborgske hertuger ikke fik presset godsområdets befolkning ind i livegenskab, så konklusionen går mere på den kongelige administration og de augustenburgske hertuger sidst i undersøgelsesperioden. Hvorom alting er, så kan forfatteren tilslutte sig de tidligere undersøgelser, som har påvist, at der også under dyrkningsfællesskabet var fremgang i landbrugsproduktionen, og at udskiftningen kun var medvirkende til at fastslå udviklingen. Det drejer sig blandt andet om forskningsresultaterne af historikere som Ingeborg Ast-Reimers og Per Grau Møller for hertugdømmet Slesvigs vedkommende samt Karl Peder Pedersens undersøgelse af forholdene på Vestfyn i 1700-tallet. Denne placering i en forskningssammenhæng er også med til at gøre den foreliggende afhandling aktuell i forbindelse med Thorkild Kjærgaards i 1991 fremsatte og stærkt omdiskuterede tese vedrørende den økologiske krise i midten af 1700-tallet og denne krises afværgelse.

Det er karakteristisk for fremstillingen, at den klare og entydige problemstilling følges konsekvent og logisk igennem hele fremstillingen frem til en afbalanceret løsning i konklusionen. Fremstillingen er skrevet i et for specialer usædvanligt klart og enkelt sprog,

der gør det ekstra ønskeligt, at denne afhandling om et centralt emne inden for sønderjysk historie og med en klar og ny tese kommer til at nyde de læsers

bevågenhed, som er interesserede i sønderjysk historie eller i landbrugshistorie.

Finn Stendal Pedersen

NORDEN

Agneta Breisch: *Frid och fredlöshet. Sociala band och utanförskap på Island under äldre medeltid*. (Acta universitatis upsaliensis. Studia historica upsaliensia 174). (Distributør: Almqvist & Wiksell International, 1994). 187 s.

Foruden de elskede ættesagaer producerede det 13. århundredes Island en rig litteratur i mange genrer, mindre tiltrækkende fra en æstetisk synsvinkel, men nok så relevant for den, der vil arbejde med historiske problemstillinger. Lovhåndskrifterne fra »fristatstiden« er bevaret under navnet »Grågås«, der var gyldig lov til 1271 (udgivet og oversat til dansk af Vilhjálmur Finsen). Årene 1117-1262 behandles i »samtidssagaer« i det store kompilationsværk *Sturlunga saga* (udgivet og oversat til dansk af Kristian Kaalund); her får læseren et stærkt indtryk af en periode med ekstremt ringe sikkerhed for liv og ejendom under rovgriske stormænds fejder. Agneta Breisch giver først en bred beskrivelse af freden, frie menneskers fællesskab i det lovstyrede samfund, og dernæst en kortere kontrasterende af fredløsheden. Hun viser, at vel er der nogen forskel mellem ættesagaer og lov, men der er dog langt større forskelle mellem ættesagaer og lov på den ene side og praksis i *Sturlungesagaen* på den anden. Således viser hun, at ættesagaernes handlinger ikke gengiver det 13. århundredes Island. Heraf slutter hun uden videre argumentation, at ætte-

sagaerne så afspejler samfundsforholdene i »sagatiden« omkring år 1000, skønt hun dog har nævnt, at retshistorikeren Ólafur Lárusson mener, at ættesagaerne giver et billede af retslivet i første halvdel af det 12. århundrede. Agneta Breisch mener, at ættesagaerne både indeholder træk fra det 13. århundredes skribenter og fra et ældre stratum af mundtlige traditioner. Hun ønsker at komme ud af »den kildekritiske spændetrøje«, som »bogprosateorien« har bragt sagaforskningen i, og hun mener, hun kan bringe forskningen videre ved sine systematiske sammenligninger mellem ættesagaer, lovsamling og samtidssagaer. Men hun gør sig ikke klart, hvor lidt man kan vide om ættesagaernes troværdighed: Hun synes at tro, at samtlige træk, der ikke kan forklares ud fra paralleller i det 13. århundrede, må stamme fra det 10. og tidlige 11. Men det gælder jo ikke: Hvor ættesagaerne ikke gengiver konstaterbare træk fra det 13. århundrede, kan de bringe allehånde forestillinger om »gamle dage«, træk, der var gyldige kort tid før *Sturlungetiden*, eller forhold, der aldrig har eksisteret. I den mundtlige overlevering kan helt ægte overleveringer stå side om side med to-tre århundreders digtning – uden at man kan skelne det ene fra det andet. Agneta Breisch stiller dog sine præmisser så klart op, at man kan have udbytte af hendes bog (især af hendes analyser af *Sturlungesaga*), skønt hun ikke har bevist sin tese.

Rikke Malmros